

ЛАРИСА СОЛЯР
г. Кременець

ОСНОВНЫЕ ПРИНЦИПЫ И ПОДХОДЫ ФИЛОСОФСКОЙ МЕТОДОЛОГИИ К ФОРМИРОВАНИЮ ЭТНОКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ МУЗЫКАЛЬНОГО ИСКУССТВА

В статье рассмотрена сущность понятия «методология» с точки зрения различных научных принципов и подходов философской методологии. На основе анализа работ отечественных и зарубежных ученых раскрыто содержание философской методологии по формированию этнокультурной компетентности будущих учителей музыкального искусства.

Ключевые слова: компетентность, принцип, подход, философия, методология.

Стаття надійшла до редколегії 20.04.2016

УДК 372.035.6

СВІТЛАНА ТЕСЛЕНКО

м. Миколаїв
svetlanateslenko73@gmail.com

СУТНІСТЬ ПОНЯТІЙНОГО АПАРАТУ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ

У статті подано визначення понять «патріотизм», «патріотичне виховання», «національно-патріотичне виховання», «національна свідомість і самосвідомість»; висвітлено погляди вчених на національно-патріотичне виховання дошкільників. Оскільки однією із найважливіших завдань сучасної освіти є патріотичне виховання дітей та молоді, першочергового значення набуває пошук методів, форм, засобів виховання в дітей громадянських почуттів, любові до Батьківщини, відданості своєму народові.

Ключові слова: патріотизм, патріотичне виховання, національно-патріотичне виховання, національна свідомість, діти старшого дошкільного віку.

Патріотичне виховання є пріоритетним напрямом освітньої роботи на сучасному етапі. Виховання в дошкільників любові до рідної Батьківщини, поваги до свого народу ніколи не є актуальними проблемами нашої Держави. Так, у Законі України «Про дошкільне виховання» зазначається, що «завданням дошкільної освіти є виховання в дітей любові до країни, поваги до народних традицій та звичаїв, державної та рідної мов, національних цінностей українського народу, а також цінностей інших націй та народів...», а Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді, затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641 визначає нову стратегію «цілеспрямованого й ефективного процесу виховання громадянина-патріота України». Отже, в умовах сьогодення актуальною є проблема

національно-патріотичного виховання дітей, яке необхідно розпочинати з раннього дитинства, що, за словами О. Вишенського, є «колискою патріотизму».

З'ясувати сутність понять «патріотизм», «патріотичне виховання», «національно-патріотичне виховання», «національна свідомість і самосвідомість».

Теоретичний аналіз наукової літератури засвідчив, що проблему національно-патріотичного виховання досліджували видатні дослідники – класики вітчизняної педагогіки: Г. Ващенко, О. Духнович, І. Огієнко, С. Русова, Г. Сковорода, М. Стельмахович, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін., сучасні вчені – А. Богуш, О. Вишневський, П. Кононенко, В. Кузь, Т. Поніманська, Ю. Руденко та ін.; психологічні аспекти висвітлені в працях І. Беха, М. Боришевського, П. Гнатенка та ін.

Ученими розкрито теоретичні й методичні аспекти досліджуваної проблеми, визначено загальнолюдські й національні цінності, наголошено на значущості принципу народності в національно-патріотичному вихованні підростаючого покоління.

Дослідження проблеми національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку зумовило необхідність насамперед визначити поняття «патріотизм», «патріотичне виховання», «національно-патріотичне виховання», «національна свідомість».

У термінологічних словниках патріотизм трактується як одне з найглибших громадянських почуттів, змістом якого є любов до Батьківщини, відданість своєму народові, гордість за надбання національної культури. Патріотизм виявляється в практичній діяльності, спрямованій на всебічний розвиток своєї країни, захист її інтересів [15, 249]; в енциклопедії освіти подано таке визначення: «патріотизм» – це суспільний моральний принцип діяльного ставлення до свого народу, що віддзеркалює національну гордість і любов до Вітчизни, громадянську відповідальність за її долю, а також емоційне підпорядкування особистістю свого життя спільним інтересам і виявляється в готовності служити Батьківщині й захищати її від ворогів [5, 633]. Виокремлено три різновиди патріотизму: 1) етнічний (ставлення до рідної мови, культури, свого народу), 2) територіальний (ідентифікує себе з певною місцевістю, ландшафтом, кліматом), 3) державний (як провідна мета виховання в дітях державницького, громадянського світогляду) [5, 634]. У своїх дослідженнях В. Гонський визначає структуру патріотизму як систему таких компонентів та якостей: патріотичні почуття (любов до рідного краю, гордість, захоплення, відповідальність за долю Вітчизни); національна гідність; потреба в задоволенні своїх національних інтересів, у національному самовиявленні; патріотична свідомість на основі національної свідомості; національний такт і повага до національної гідності людей інших націй, інтерес до пізнання їхніх культур; потреба у збереженні й передачі іншим людям вітчизняних духовно-культурних

цінностей; потреба і готовність до діяльності патріотичного змісту [1, 12]. Патріотизм – це моральне почуття, а тому його формування вимагає глибокого емоційного переживання, усвідомлення і прийняття його дитиною як цінності. Якщо пробуджувати патріотизм лише за допомогою зовнішніх засобів, він може набути хибного спрямування, стати поверховим, показним (О. Каплуновська). Як бачимо, патріотизм – це одне з найглибших почуттів, яке необхідно формувати, починаючи ще з дошкільного віку.

Патріотичне виховання – це історично зумовлена і створена самим народом сукупність ідеалів, поглядів, переконань, традицій, звичаїв та інших форм соціальної практики, спрямованих на організацію життєдіяльності підростаючих поколінь, у процесі якої засвоюється духовна й матеріальна культура нації, формується національна свідомість і досягається духовна єдність поколінь [15, 299]. У процесі виховання діти дошкільного віку засвоюють морально-етичні норми й правила поведінки в суспільстві, в них формуються загальнолюдські й національні цінності, виховується шанобливе ставлення до державних і національних святинь, рідної мови, прагнення дотримуватися звичаїв рідного народу тощо.

Зауважимо, що науковці виокремлюють як патріотичні, так і національні почуття. Так, на думку П. Ігнатенка, відмінність їх полягає в тому, що «об'єктом національних почуттів є власний етнос, незалежно від його розселення, а в патріотичних почуттях віддзеркалюється прихильність до рідної землі, території, місця народження, Батьківщини [6 44]. У Великому тлумачному словнику зазначено, що національно-патріотичне виховання виражає як національні, так і патріотичні стремління [2, 588]. У Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді (2015) національно-патріотичне виховання дітей та молоді визначається як комплексна системна й цілеспрямована діяльність органів державної влади, громадських організацій, сім'ї, освітніх закладів, інших соціальних інститутів з формування в молодого покоління високої патріотичної свідомості, вірності, любові до Батьківщини, турботи

про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави.

Найважливішим чинником національно-патріотичного виховання є формування національної самосвідомості. У тлумачних словниках свідомість визначено як ясне розуміння, усвідомлення чого-небудь. Розуміння, усвідомлення суспільного життя людиною як представником певної суспільної верстви [2, 1107], а самосвідомість – ясне розуміння своєї суті, своїх особливостей, своєї ролі у житті, в суспільстві [2, 1101]. Учені (Д. Ельконін, Г. Костюк, О. Лурія, С. Рубінштейн та ін.) зауважували, що свідомість розвивається як усвідомлення довкілля, як ставлення особистості до довкілля, що виявляється в різноманітних переживаннях, це і спонукання до діяльності, і нове її регулювання завдяки передбаченню не лише найвищих, а й віддалених результатів до своїх дій, усвідомлення норм, правил поведінки, обов'язків щодо інших [8, 141–142], [9, 91]. За словами О. Лурії, «на ранньому етапі розвитку дитини свідомість має афективний характер, надалі – наочно-дієвий, і тільки на завершальному етапі – вербально-логічний, що відрізняється від попередніх етапів як за змістовою, так і за своєю системною будовою [10, 213]. Л. Ржепецький розглядає поняття «національна самосвідомість» як складне утворення, що об'єднує змістовий, психологічний і соціальні аспекти, реалізація яких дозволяє дійти висновку щодо ефективності її формування [13, 38]. Національна свідомість свідчить про відчуття належності до певної нації, яке виявляється в етнічному самовизначенні (віднесенні себе до певної етнічної групи (Т. Поніманська). Одним із засобів формування національної свідомості, як наголошують учені (А. Богуш, М. Вашуленко, Н. Гавриш, С. Єрмоленко, В. Кононенко, К. Крутій, Л. Мацько, М. Пентиліук, О. Трифонова та ін.), є рідна мова, відтак, ставлення особистості до рідної мови визначає рівень її національної свідомості. У зв'язку з цим цінними є думки Л. Мацько, яка вважає, що формування національної свідомості в майбутніх громадян – це складний, багато-

гранний процес, який не обмежується певними хронологічними межами; натомість, як зауважує вчена, основу його слід закладати в роки навчання, коли формується світогляд, національно-мовна особистість дитини на міцному ґрунті об'єктивних знань про світ, землю, державу, народ, коли настає усвідомлення не тільки родинного (через батьків), суспільного (через оточення), етнічного (через народ), а головне – духовно-кровного зв'язку зі своєю нацією, з її духовною і матеріальною культурою [11, 69].

У Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української держави національна самосвідомість трактується як усвідомлення себе часткою своєї національної (етнічної) спільноти та оцінка себе як носія національних (етнічних) цінностей, що склались у процесі тривалого історичного розвитку національної спільноти, її самореалізації як суб'єкта соціальної дійсності [7, 8]. Отже, основою національної свідомості і самосвідомості є національні почуття – комплекс емоцій, які фіксують суб'єктивне ставлення людей до своєї нації, її потреб, і норм життя, а також до інших народів, це вміння розуміти, вивчати, знати історію, звичаї, культуру рідного народу, бажання вчитися та працювати на благо рідної держави [12, 255]. За П. Гнатенком, поняття національної самосвідомості об'єднує уявлення та знання про свою національну спільноту, її історичне минуле та сьогодення, матеріальну й духовну культуру, мову. Це усвідомлення на рівні індивідуальної та суспільної свідомості місця та ролі своєї національної спільноти серед інших спільнот, своєї національної культури у світовому історичному процесі. З-поміж компонентів національної самосвідомості П. Гнатенко виокремлює здатність до самооцінки, а з-поміж провідних чинників – рідну мову, яка є важливим елементом національної культури [4, 18–20]. На думку О. Вишневського, в розвитку національно-патріотичної свідомості можна виділити щонайменше три етапи. Етап раннього етнічно-територіального самоусвідомлення є першоосновою, корінням патріотизму [3, 271]. Розпочинається він з родини, коли дитина прилучається до колискових пісень, бере участь у підготовці до народних свят

(виготовляють пташок до Стрітіння, вивчають колядки, розписують писанки), а продовжується ця робота в дошкільному навчальному закладі та школі. Другий етап припадає на підлітковий вік, коли з'являється усвідомлення свого «Я» як частки суспільного організму, що має національно-політичний характер [3, 273]. І, нарешті, третій етап – державницько-патріотичного самоусвідомлення, коли любов до нації поєднується із визнанням усіх прав людини і прав народів, коли поняття «національного» виходить за межі етнічності й сягає рівня державності [3, 274].

Отже, як бачимо, вчені наголошують на тому, що процес формування національної самосвідомості необхідно розпочинати в період дошкільного дитинства. За словами С. Русової, дитячий садок – це перша найрідніша школа для дитини, національна школа, в якій пробуджується її громадянська свідомість. Кожна вчителька дошкільного закладу має це добре пам'ятати і вносити в своє виховання найбільш національного патріотичного елемента [14]. Цінними й актуальними в умовах сьогодення є поради С. Русової щодо створення середовища для національно-патріотичного виховання дітей: «Любов до рідної країни – це перший найкращий крок до широкої вселюдської гуманності, пошана до людей – це вияв самоповаги й бажання собі й іншим волі та незалежності. Хай на стіні нашої рідної оселі висить портрет великого апостола правди і науки Т. Шевченка, на вікні стоять квіти, на стінах рушники з рідним вишиванням, хай сама школа нагадує колишні історичні будівлі, хай у вікнах тішать погляд рідні дерева і квіти» [14, 15].

В. Сухомлинський також наголошував на тому, що національно-патріотичне виховання слід розпочинати ще з раннього дитинства. Виховати свідомого патріота, за словами вченого, це процес, який вимагає сформуванню в дитини комплекс певних знань, особистісних якостей і рис характеру. Патріотичні почуття дітей формуються на знаннях про найближче оточення (сім'я, природа рідного міста, традиції та звичаї українського народу), любові до найрідніших людей «осмислення й переживання дитиною свого обов'язку перед матір'ю, батьком, учителем – саме з цього має починатися пізнання дитиною світу людини» [16, 292].

Отже, з-поміж завдань національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку виокремлюємо: формування справжнього патріота української держави, національної самосвідомості, почуття любові до Вітчизни, шанобливе ставлення до історичних пам'яток, народних звичаїв і традицій, прагнення до зміцнення честі і гідності своєї держави.

Список використаних джерел

1. Гонський В. Патріотизм як основа сучасного виховання та ідеології держави» / В. Гонський // Рідна школа. — № 2. — 2000. — С. 9—13.
2. Великий тлумачний словник української мови (з дод., допов. та СД) / уклад і голов. ред. В. Т. Бусел. — К. : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. — 1736 с. : іл.
3. Вишневецький О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : Навч. посіб. — 3-тє вид., доопрац. і доп. — К. : Знання, 2008. — 566 с.
4. Гнатенко П. І. Український національний характер / П. І. Гнатенко. — К. : «ДОК-К», 1997. — 116 с.
5. Енциклопедія освіти / акад. пед. наук України ; головний ред. В. Г. Кремень. — К. : Юрінком Інтер, 2008. — 1040 с.
6. Ігнатенко П. Р. Виховання громадянина: Психолого-педагогічний і народознавчий аспекти : навчально-методичний посібник / П. Р. Ігнатенко, В. Л. Поплужний, Н. І. Косарева, Л. В. Крицька. — К. : Інститут змісту і методів навчання, 1997. — 252 с.
7. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української держави / О. Сухомлинська, М. Боршевський, К. Чорна, І. Тараненко, С. Рябов // Дошкільне виховання. — 2003. — № 2. — С. 3—8.
8. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / під ред. Л. Н. Проколієнко ; (зіст. В. В. Андрієвська, Г. О. Балл, А. Т. Губко, О. В. Проскура). — К. : Радшк., 1989. — 608 с.
9. Лурия А. Р. Мозг человека и психические процессы / А. Р. Лурия // Нейропсихологический анализ сознательной деятельности. — М. : Педагогика, 1970. — Т. 2. — 496 с.
10. Лурия А. Р. Речь и развитие психических процессов у ребенка / А. Р. Лурия, Ф. Я. Юдович. — М., 1956. — 213 с.
11. Мацько Л. І. Українська мова: формування національної свідомості / Л. І. Мацько / Педагогіка і психологія. — № 1. — 1996. — С. 67—70.
12. Поніманська Т. Дошкільна педагогіка підручник / Тамара Поніманська. — 3-тє вид. випр. — К. : Академвидав, 2015. — 448 с. — (Серія «Альма-матер»).
13. Ржепецький Л. А. Формування національної самосвідомості учнів на уроках історії України : монографія / Л. А. Ржепецький. — Миколаїв : ТОФ «Фірма «Іліон», 2010. — 148 с.
14. Русова С. Вибрані педагогічні твори : у 2 кн. Кн. 2 / за редакцією Є. І. Коваленко, І. М. Пінчук. — К. : Либідь, 1997. — 320 с.
15. Семен Гончаренко. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко. — К. : Либідь, 1997.
16. Сухомлинський В. О. Вибрані твори в п'яти томах / В. О. Сухомлинський. — Т. 3. — К., 1976. — 669 с.

SVITLANA TESLENKO
Nikolaev

SUMMARY OF NATIONAL CONCEPTUAL APPARATUS OF PATRIOTIC EDUCATION OF CHILDREN

The article analyzes the concept of «patriotism», «patriotic education», «national-patriotic education», «national consciousness»; highlights the scientist's views on the national-patriotic education of preschool children.

Main pedagogical problems of modern education is patriotic education of children, which is why a significant place belongs to the question of children's education of civil feelings, which are based on country's love, devotion to the people, pride in cultural achievements. Patriotic education is historically conditioned and created by the people themselves set of ideals, attitudes, beliefs, traditions, customs and other forms of social practice aimed the organization of younger's generations life, during which assimilated the spiritual and material culture of the nation, formed national consciousness that combines content, psychological and social aspects.

Key words: patriotism, patriotic education, national and patriotic education, national consciousness, pre-school children.

СВЕТЛАНА ТЕСЛЕНКО
г. Николаев

СУЩНОСТЬ ПОНЯТИЙНОГО АППАРАТА НАЦИОНАЛЬНО-ПАТРИОТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ ДЕТЕЙ

В статье проанализированы понятия «патриотизм», «патриотическое воспитание», «национально-патриотическое воспитание», «национальное сознание»; освещены взгляды ученых на национально-патриотическое воспитание дошкольников. В центре педагогической проблемы современного образования находится патриотическое воспитание детей, именно поэтому значительное место принадлежит вопросу воспитания у детей гражданских чувств, в основе которых лежит любовь к Родине, преданность своему народу, гордость за достижения культуры. Ученые отмечают, что процесс формирования национального сознания необходимо начинать в период дошкольного воспитания.

Ключевые слова: патриотизм, патриотическое воспитание, национально-патриотическое воспитание, национальное сознание, дети дошкольного возраста.

Стаття надійшла до редколегії 10.05.2016